

שיעור מס' 3

הנושא: **המלחמה הגדולה 1914 - 1918** (פרק י"ג עמ' 276 – 296)

המושג: יחסי סיבה - תוצאה

מיומנויות: 1. מיפוי 2. ארגון לפי תחומי חיים 3. ניתוח מפה היסטורית

נושא מדגים: מלחמת העולם הראשונה – סיבות ותוצאות

בכל אירוע בהיסטוריה, נמצא את המרכיבים הבאים:

- סיבות / גורמים
- מהלך
- תוצאות: כיצד הסתיים האירוע ומה היו תוצאותיו בתחומי החיים השונים.

מהלך השיעור

1. הגורמים למלחמה

- א. קריאת כותרות המשנה וארגון המידע לפי תחומי חיים
 - ב. ניתוח שלוש מפות היסטוריות הנותנות מידע נוסף אודות הגורמים
 - ג. התייחסות למושגים:
- * מאזן הכוחות באירופה * מדינות ההסכמה * מדינות המרכז * איזור אלזס-לורן * "חבית אבק השריפה של אירופה" * "מרוץ חימוש" * עילת המלחמה

2. אופי המלחמה

הערה חשובה: נושא זה נלמד כ"יחידת גישור" ולכן לא עוסקים ב"מהלך המלחמה".

בהיותה "מלחמת עולם ראשונה" – מדגישים את אופייה הייחודי של מלחמה זו. (בספר הלימוד עמודים 288 - 290).

3. תוצאות המלחמה

- א. הצגת תוצאות המלחמה ומיון לתחומי חיים.
 - ב. התייחסות למושגים:
- * סדר עולמי חדש * חוזה ורסאי * חבר הלאומים

למורים: פריסת הפרק

בפרק שלפנינו 3 כותרות כחולות המתייחסות לתבנית שנזכרה לעיל:

1. רוחות מלחמה (עמוד 276) = הרקע למלחמה

2. מלחמת עולם (עמוד 281) = גורם מיידי למלחמה, מהלך המלחמה, מאפייני

המלחמה

3. סדר עולמי חדש (עמוד 291) = תוצאות המלחמה

הגורמים לפרוץ מלחמת העולם הראשונה

א. קריאת כותרות המשנה וארגון המידע לפי תחומי חיים

1. העתיקו את 5 כותרות המשנה (עמודים 276 – 280):

- הסכמים ובריתות מחלקים את אירופה לגושים
- מתיחות בגבול גרמניה – צרפת
- הבלקן – מוקד לסכסוכים לאומיים
- מוקדי מתיחויות מחוץ לאירופה
- מרוץ החימוש בין מדינות אירופה

2. מיינו את הגורמים על-פי הכותרות :

מדיניות חוץ	בטחון	תרבותי – אידיאולוגי
הסכמים ובריתות מחלקים את אירופה לגושים	מתיחות בגבול גרמניה- צרפת	הבלקן – מוקד לסכסוכים לאומיים
	מוקדי מתיחות מחוץ לאירופה	
	מרוץ החימוש	

ב. ניתוח שלוש מפות היסטוריות הנותנות מידע נוסף אודות הגורמים

3 גורמים מומחשים בפרק באמצעות מפה:

המפה	הגורם שהיא ממחישה
מפה מס' 1 עמוד 277	מתיחות בגבול גרמניה-צרפת
מפה מס' 2 עמוד 278	הבלקן מוקד לסכסוכים לאומיים
מפה מס' 3 עמוד 284	הסכמים ובריתות מחלקים את אירופה לגושים

לפניכם הצעה לניתוח המפות עם התלמידים, על-פי סדר הסעיפים בפרק.

הסכמים ובריתות מחלקים לגושים

מפה מס' 3 בעמוד 284

ניתוח המפה:

שם המפה:

1. מה ניתן ללמוד משם המפה על הקשרים בין מדינות אירופה ערב מלחמת העולם הראשונה?

2. מה משמעות המושג: "גוש"? כיצד עוזרים צבעי המפה להבין את המושג?

3. כיצד מסייעת כותרת הסעיף "הסכמים ובריתות מחלקים את אירופה לגושים" להבין את המושג "גוש" המופיע בכותרת המפה.

מקרא המפה:

1. כיצד נקראו המדינות המסומנות בצבע כתום במפה?

2. מדוע נקראו בשם זה?

3. כיצד נקראו המדינות המסומנות בצבע ירוק במפה?

2. מתיחות בגבול גרמניה-צרפת

מפה מס' 1 בעמוד 277

ניתוח המפה:

שם המפה:

1. מה שמו של איזור הגבול בין צרפת לגרמניה?
2. מהו התאריך המופיע בשם המפה?
3. מלחמת העולם הראשונה פרצה בשנת 1914. מה ניתן ללמוד על היחסים בין צרפת לגרמניה על-פי התאריך המופיע בשם המפה?

הבלקן מוקד לסכסוכים לאומיים

הבלקן = שם האזור בו נמצאות המדינות: בולגריה, סרביה, מונטנגרו ויוון

קבוצה אתנית = קבוצת אנשים השייכת לאותו לאום

מפה מס' 2 בעמוד 279

ניתוח המפה:

שם המפה:

1. מה הקשר בין שם המפה לבין כותרת הסעיף בעמוד 278: (הקיפו בעיגול את התשובה הנכונה)
 - * שם המפה זהה לכותרת הסעיף.
 - * שם המפה מסביר ומפרט את כותרת הסעיף.
 - * שם המפה אינו קשור לכותרת הסעיף.
 - * שם המפה מתייחס לתוצאות מלחמת העולם הראשונה
2. מה ניתן ללמוד מן העובדה שהמפה מתארת מצב משנת 1908 ואילו מלחמת העולם פרצה בשנת 1914? (שימו לב שאלה דומה מופיעה גם לגבי מפה מס' 1)

מקרא המפה:

1. מה ניתן ללמוד אודות איזור ה"בלקן" מריבוי הצבעים במקרא המפה?
2. כיצד מסייעת המפה להבין את המושג "סכסוכים לאומיים" המופיע בכותרת הסעיף בעמוד 278?

שתי המפות האחרונות מסייעות להבין את ההבדל בין ה"רקע למלחמה" לבין ה"עילה למלחמה":

המפות מתארות מצב ששרר באירופה במהלך שנים רבות עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה, בעוד הרצח הפוליטי בסרייבו - היה אירוע חד פעמי, עילה למלחמה.

הגורם המייד לפרץ המלחמה – העילה

א. המושג: "רצח פוליטי" (להמחיש באמצעות רצח רבין = רצח בגלל התנגדות לדעות פוליטיות)

ב. התהליך שהתרחש

התנקשות בחיי יורש העצר האוסטרו-הונגרי

ממשלת אוסטרו הונגריה מאשימה את סרביה ברצח ומציבה לה אולטימאטום

סרביה לא נענית לכל הדרישות, אוסטריה מכריזה עליה מלחמה

מערכת הבריתות האירופית התחילה לפעול ותוך חודש פרצה המלחמה

ג. המושגים המרכזיים:

* מאזן הכוחות באירופה * מדינות ההסכמה * מדינות המרכז * איזור אלזס-לורן * "חבית אבק השריפה של אירופה" * "מרוץ חימוש"

- **מאזן הכוחות באירופה** מושג המתאר מצב מדיני- בטחוני באירופה. מאזן כוחות מבוסס על יחסים של אמון ושוויון כוחות, שמטרתו למנוע מלחמה. (עמוד 276).
- **מדינות ההסכמה** רוסיה תחת שלטון הצאר אשר חתמה ברית עם צרפת. המדינות חתמו על הסכם צבאי המבטיח כי יסייעו זו לזו אם תתקוף אותן גרמניה. בתחילת המאה ה – 20 הצטרפה בריטניה למדינות ההסכמה. היא חתמה על הסכם שיתוף פעולה עם צרפת ורוסיה.
- **מדינות המרכז מכונות גם בשם: "הברית המשולשת"** הכוונה לברית שבין גרמניה לאוסטרו-הונגריה, אליה הצטרפה גם איטליה. המדינות הסכימו לעזור זו לזו במידה ורוסיה תתקוף אותן. (עמוד 276).
- **איזור אלזס-לורן** איזור הגבול בין גרמניה לצרפת. כל מדינה טענה כי האזור שייך לה. (עמוד 277).
- **"חבית אבק השריפה של אירופה"** הכינוי של איזור הבלקן. איזור שהיה נתון לשליטת האימפריה העותומאנית. עם התפוררות האימפריה החלו עמי הבלקן לדרוש עצמאות. רוסיה והקיסרות האוסטרו-הונגרית חששו כי עמים אלו יגרמו למלחמות באירופה. (עמוד 278).
- **מרוץ החימוש** מושג המתאר את התפיסה כי כוח צבאי יפתור בעיות מדיניות. במסגרת "מרוץ החימוש" הגדילו מדינות אירופה את תקציבי הביטחון, הצטיידו בנשק וחוקקו חוקים להארכת משך השירות הצבאי. (עמ' 280).

ב. אופייה של המלחמה

(מידע שעובד על-פי יחידת לימוד בחוברת: לימודי היסטוריה בחט"ב הוצאת ת"ל ירושלים תשס"ג)

מלחמת העולם הראשונה, שנקראה על-ידי בני הדור ההוא "המלחמה הגדולה" היתה שונה מכל מה שהעולם ידע לפני כן. היתה זו "מלחמה טוטאלית" שהתנהלה על-פני שטחים נרחבים. מליוני חיילים גויסו מליוני אזרחים נטלו חלק במאמץ המלחמתי. ההכנות לקראתה נמשכו זמן רב. המלחמה נמשכה ארבע שנים ושלושה חודשים, והתנהלה בו זמנית ביבשה, באויר ובים. על מאפייני העיקריים של מלחמה זו תוכלו לקרוא להלן:

1. מלחמת חפירות

הגרמנים נעצרו על אדמת צרפת. במשך שלוש שנים הייתה המלחמה נייחת. הקרבות נועדו לשחוק את האוייב ולגרום לפגיעות רבות ככל האפשר בחיילים. הקרבות התנהלו בשטח מצומצם, ללא תנועה משמעותית, ללא שינוי במערך הכוחות. הצבאות היו דומים בעוצמתם ולכן לא הושגה הכרעה מהירה. הם נעצרו זה מול זה, התחפרו בקרקע וירו בתותחים אלה על אלה. בחפירות חיו החיילים בתנאי צפיפות קשים, במשך שבועות וחודשים. הם חיו בחד מתמיד מפגז שיפגע בחפירה או מטוס שיפציץ ממעל. רבים מהחיילים נהרגו ונפצעו מפצצות של גז רעיל. מפעם לפעם החליטו המפקדים לצאת למתקפה. בהשמע הפקודה זינקו החיילים מן החפירה, רצו מול אש המקלעים ותקפו את חיילי האוייב המבוצרים בחפירותיהם. כל ניסיון כזה עלה בחייהם של אלפי חיילים שנקצרו באש האוייב. המתקפות הללו לא שינו כמעט את קו החזית. מלחמת החפירות נקלעה למעשה למבוי סתום.

2. מלחמה ממוכנת ומודרנית

במפעלים רבים באירופה פותחו כלי נשק חדשים: הרובה האוטומטי – תת מקלע שירה צרורות ולא כדורים בודדים, וגרם בשדה הקרב לגיעות רבות ולפציעות חמורות.

טנק - נושא תותח משוריין, שהומצא על-ידי הבריטים. מאחר והבריטים היו מעוניינים לשמור בסוד את המטרה האמיתית של הטנק, טענו בזמן הפיתוח שלו כי זהו מיכל, ובאנגלית "טנק", שנועד לדבריהם להעביר מים. הטנק היה כלי נשק

מהפכני. עוצמתו, יכולתו לנוע בתנאי שטח קשים במיוחד, הפכו אותו לכלי נשק אטרקטיבי ומבוקש על-ידי כל הצבאות.

המלחמה באויר

החידוש הטכנולוגי החשוב ביותר היה מטוס מפציץ. היה זה נשק חדש, ניסיוני, שעשה רושם עז על החיילים. אותם חיילים ששכבו בחפירות, או הסתערו זה על זה בקרבות פנים אל פנים, הופתעו ונבהלו עד מאוד מן המטוסים שהפתיעו אותם בעומצת הרעש ובפצצות שהטילו מן האויר.

המלחמה בים

החזית הימית היא שהכריעה בסוף את המלחמה. הצי הבריטי שלט בים, השמיד את כל הספינות של הגרמנים, וכפה על גרמניה הסגר ימי. ההסגר הימי החליש מאוד את מדינות המרכז, שכן לא איפשר יבוא חומרי גלם לתעשיית הנשק או יבוא חומרי עזר לחקלאות. כדי להחלץ מן ההסגר הימי, פיתחה גרמניה את הצוללת. מינואר 1917 הכריזה גרמניה מלחמת צוללות על בריטניה. היא החלה להטביע ספינות בריטיות ואמריקאיות. הפגיעה בספינות האמריקאיות הייתה אחד הגורמים שעודדו את האמריקאים להצטרף מאוחר יותר למלחמה.

3. כל העם צבא

בניגוד למלחמות מוכרות בהיסטוריה, מלחמת העולם הראשונה נתפסה כמלחמה בין עמים ולא בין צבאות. החיילים היו אזרחי המדינות ולא חיילים שכירים. תושבי העורף: נשים, קשישים ונוער נקראו לסייע במאמץ המלחמתי. המלחמה דרשה מן המדינות הלוחמות להפנות את כל הייצור התעשייתי ואת כל הייצור החקלאי לטובת המאמץ המלחמתי. מאחר והלוחמים גויסו לתקופה בלתי מוגבלת, נוצר בבתי החרושת מחסור חמור בידיים עובדות. מקומות העבודה שהתפנו, נתפסו על-ידי הנשים. המלחמה התאפיינה בטשטוש הגבולות בין החזית לעורף, התגייסות משותפת למאמץ המלחמתי. כלכלת המדינה נאלצה לספק בזמנית את צורכי החזית ואת צורכי העורף. בעקבות הייצור המוגבר לצורכי המלחמה, נוצר מחסור במוצרים רבים, ומדינות אירופה נאלצו לקבוע לתושביהן הקצבות מזון. היה מחסור מוחלט בגבינה, בבשר ושומן. התארכות המלחמה גרמה לכניסת הנשים לתפקידים גבריים. נשים החלו לשרת בצבא כאחיות וכנהגות אמבולנסים. המלחמה, הייתה לשלב חשוב בתהליך שחרור האישה.

4. תעמולה ותקשורת

במלחמת העולם הראשונה נעשה לראשונה שימוש בתעמולה. כל מדינה השתמשה בתעמולה כדי לעודד את חייליה ואזרחיה ולערער את בטחונו של היריב. הפצת שמועות, פרסום ידיעות בעיתון, הטלת כרוזים ממטוסים לחפירות האויב – הם דוגמאות לחלקה של התעמולה במלחמה. הייתה זו המלחמה הראשונה בה השתתפה התקשורת בקרבות. העיתונים סיפרו על המלחמה, צילמו אותה ובדרך זו הגיע סיפור המלחמה לכל בית.

“הניצחון במלחמת העולם הראשונה היה עתיד להיקנות כל-כך ביוקר, עד שבינו ובין תבוסה לא היה כמעט שום הבדל”

כך סיכם את המלחמה וינסטון צ'רצ'יל שהיה מנהיג בריטניה בתקופת מלחמת העולם השנייה. במלחמה זו נספו למעלה מעשרה מליון חיילים ושלושה עשר מליון אזרחים. עוד מליונים רבים נפצעו.

ג. תוצאות מלחמת העולם הראשונה (עמודים 291 - 296)

בשיעור זה נסביר לתלמידים כיצד הסתיימה המלחמה ומה היו תוצאותיה בתחומי החיים השונים.

1. רשימת התוצאות על-פי כותרות המשנה והמילים המודגשות בסעיפים

- אבדות קשות: 10 מליון הרוגים 20 מליון פצועים
- הרס תשתיות, בתי חרושת, בתים
- תחושת אכזבה ומרירות בקרב החיילים שחזרו מן המלחמה
- קמות תנועות פציפיסטיות המתנגדות למלחמה כדרך לפתרון בעיות
- חילוקי דעות בין מנהיגי המדינות המנצחות - הסכם ורסאי
- הגבלות חמורות מוטלות על גרמניה
- ארגון בינלאומי לשמירת השלום והביטחון

2. ארגון המידע שנאסף על-ידי מיונו לתחומי חיים שונים

(ניתן לשייך תוצאה מסוימת למספר תחומי חיים).

כלכלה	חברה	מדיניות-חוץ	בטחון
הרס תשתיות, בתים, מפעלים	אבידות רבות 10 מליון הרוגים 20 מליון פצועים	גרמניה נאלצת לחתום על חוזה ורסאי	הגבלות צבאית על גרמניה
אבטלה קשה	ראשיתן של תנועות פציפיסטיות	שינויים טריטוריאליים באזורי הגבול בין צרפת לגרמניה	
אינפלציה – ירידת ערכו של הכסף		הקמת מדינות עצמאיות	
		הקמת חבר לאומים	

